

FIGYELŐ

Kner Imre emléke 1890—1990. Kner Imre sorsa, életpályája, elvállalásai olvastán az embernek önkéntelenül Kazinczy Ferenc jut eszébe. Haláluk időpontját egy jó évszázad választja el egymástól. Mindkettőjükkel epidémia végzett. Az egyiknek azt a nevet adták, hogy kolera, a másiknak, hogy fasizmus. És mind a kettőnek közös neve talán ez lehetne: értelmetlen végtet. De ezen túl is mennyi közöset találunk kettejük sorsában. A nagy literátor az ország egy távoli zugában a száznál alig több lakost számláló Bányácskáról — ő Széphalomnak becézte — irányította egy ország szellemi életét. Közben a megélhetés gondjai sárban, hóban vagy tavaszi verőben irányították lábait a közeli Sátoraljaújhelyre, törve a fejét azon, hogy valamilyen ígéretes tehetségnek egy megfelelőbben szerkesztett mondatot vagy találóbbs jelzőt javasoljon.

A másik, a könyv művésze egy 12 ezer lakost számláló nagyközségben, igaz, már fejlettebb népességi és ipari viszonyok között, de ugyancsak távoli messzeségben az országnak egyre markánsabban kirajzoló szellemi központjától szembesítette magát Thomas Mann jeles gondolatával, amely szerint ha valami szépet alkotunk, attól szebb lesz az egész világ.

Érdemes elnézni Kner Imrénak a könyv borítóján lévő fényképét, amelyet a család egyik tagja készített róla 1941-ben. Hová néznek a szemek? A közelbe? Vagy valahová abba a távolba, amely már a közeli véggel fenyegetett? Ugyancsak elgondolkodtató a két egymásra helyezett kézfej. Nem látszik, min nyugszanak, mire támaszkodnak. A valóra? Az az érzésünk, hogy inkább annak égi mására, a féltett szépre. Amihez annyi úton lehet közeledni. Kner Imre a nyomdászatot választotta, az Elzevirek, a Bodonik nyomdokait, hogy így hozzon létre az emberi művelődés számára maradandó, sőt az idő távlatában egyre nagyobb kincsé váló értékeket. Amit a kezünkben lévő könyv teljes címe így hoz tudomásunkra: Kner Imre emléke 1890—1990, születésének századik évfordulójára kiadja a Kner Imre emlékbizottság és a Kner Nyomda.

Az emlék nyolc vallomásból tevődött össze, ezek teszik ki a könyvnek mintegy felét a magyar művelődéstörténet és azon belül a könyvtörténet szempontjából jelentős értékeket képviselő képek mellett.

A bevezető sorok a közelmúltban elhunyt Tolnai Gábor jeles irodalomtörténészünk tollából oly kifejezően idézik Kner Imre alakját, ahogyan a nyomda centenáriuma alkalmából megjelentetett írásában jellemezte: „a betű profétája”. Hiszen a nyomda az alapító atya, Kner Izidor művének folytatójában, a Kner Imre által fémjelzett officinai munkásságban vált nevezetessé, akit a magyarsághoz, a magyar műveltséghez való hajthatatlan hűség és a Kazinczy nyomdokaiban járó európaiság jellemezett. Bár meg kell jegyeznünk, hogy ebben a nekibuzdulásban hűséges segítője volt a három testvér, Erzsébet, Albert és Endre.

A következő írás ezek egyikétől, a könyvkötésben míves Erzsébettől származik. Címe: „Az asztalfőn”. Ezt a helyet foglalta el ugyanis Imre már 18 éves korában apjának halála után. Három évvel azelőtt jött haza Lipcséből, ahol tanulmányokat folytatott, de annyira megemberesedve, hogy amikor 6 éves Albert öccse meglátta a kapunál, bekiáltott a konyhába: „Kedves Anya, jött egy úr!”

Tizenöt évesen! Atyja ugyanis a család jövője felől érzett aggodalmában kivette a gimnáziumból, hogy minél hamarabb kenyér legyen a legidősebb gyermek kezében. Igaz, hogy mindezért némi lelkiismeret-furdalást is érzett, mert igyekezett a fiúnak minél gazdagabb könyvtárt összeállítani. Nem eredménytelenül, mert nem kisebb ember, mint Ignótus merte leírni, hogy Kner Imre az ország egyik legokosabb embere. És akik a szép könyvet szeretik, azok számára bátran ideírhatjuk a bátyjától sokat

tanult, de inkább a könyvkötészetben jeleskedő Kner Erzsébet megállapítását: „Már nem sok van hátra évszázadunkból, és ezért megkockáztathatom azt az állítást (vagy jóslást), hogy a Monumenta Literarum az évszázad legszebb könyvsorozatai közé tartozik...”

A következő írás szerzője Nagy Péter irodalomtörténész, aki a budapesti Belvárosi kávéházbeli asztaltársaságban megismert — ha Kazinczy egy évszázaddal később él, bizonyára ő is odajárt volna — Kner Imrét hozza közelünkbe. Az egy generációval idősebb tipográfusra így emlékezik vissza: „Furcsa tőkés volt: ha kalkulált is, mert kalkulálnia kellett, sosem a hasznot nézte, hanem a feladatot; és ha azt magához és akkor már legendásan neves cégéhez méltónak ítélte, nem sajnált sem költséget, sem fáradságot, sem törődést, sem miatta elszalasztott jobb üzleti lehetőséget...” Ilyen irányú vállalkozásaiban sokat segítette a méltatlanul elfeledett Király György irodalomtörténész, valamint a fametsző Buday György.

Rényi Péter a reformer Kner Imrét veszi górcső alá, azt is mondhatnánk, hogy a szociológus vagy a közgazdász szemszögéből. Méghozzá főleg arra a levelezésre támaszkodva, amelyet Kner azzal a filozófus, művészettörténész és református lelkész Fülep Lajossal folytatott, aki oly sok magyar tehetséget állított megfelelő pályára. A könyvművésznek oly oldalát láthatjuk, amelyből akár közgazdászra is gondolhatnánk, vagy a magyar sorson Széphalom és Sátoraljaújhely között töprengő új Kazinczyra. Csak egyetlen kiragadott fél mondat, amelyben előnytelen külkereskedelmünket fájjalja: „a nyugati árucseré során 8-10 vagy még több magyar agrárnapszámot cserélünk egy-egy nyugati napszámra.” Mennyi ilyen új Kazinczy elkelt volna az utóbbi néhány évtized magyar gazdasági életében! És egy másik, ugyancsak Kazinczyra emlékeztető mondat: „Én abban, hogy a magyarságra itt szükség van, és hogy nem pusztulhat el soha, változatlanul hiszek, legfeljebb a magam és családom közelebbi sorsa az, ami bizonytalan.”

Megkülönböztetett figyelmet érdemel a Kner-család könyvművész tagjának, egyben a kötet szerkesztőjének, Haiman Györgynek „A nevelő és tanító” című esszéje. Mint írja, érettségi után került nyomdász-inasként Gyomára, ahol Kner Imre mindenkit szívesen tanított. És taníttatott, mert gyermekeit is mind különböző városokba küldte, hogy elvégezzék a gimnáziumot. És küldözte utánuk leveleit, amelyek — így Haiman — nagybecsű darabjai lesznek a magyar neveléstörténetnek, de akár a szülői helytállásnak, ha egyszer nyilvánosságra kerülnek. Sok mindent idézhetnénk e tanulmányból, de talán Kner Imre egyetlen mondatát írjuk ide az első világháború utáni nehéz időkből: „Egyetlen életlehetőségünk, élethez való jogcímünk az lehet a kelet-európai versenyben, ha komoly kvalitásokkal vehetjük fel a versenyt, ha nemesebb, jobb, művészibb terméket tudunk szállítani, amelyekért szívesen fizet bárki magasabb árat, mint a tömegcikkéért.”

E recenzió keretei között — háládatlanul — már csak röviden említhetjük Kner Zsuzsa „Édesapám-ról” szóló előadását, amely akkor hangozott el, amikor a békéscsabai gimnázium felvette atyja nevét, továbbá Erdész Ádám főlevéltárosnak a Kner-levelekről írt, a kor lelkét, pontosabban lelketlenségét tükröző beszámolóját, végül Hudák Julianna muzeológus tájékoztatóját hazánk egyetlen nyomdaipari múzeumáról. Van-e a recenzens a mulasztásaira *mentség*? E szónál említsük meg, hogy a Kner-nyomda egyik legsikeresebb alkotása Tótfalusi Kis Miklós 1698-ból származó „Mentség” című művének 1940-ben történt újra megjelenítése.

A jól sikerült képekből álló gazdag anyagot pontos időrendi tábla zárja. Minden bibliofilnek érdemes nemcsak kézbe vennie, de dédelgetnie is ezt a könyvet, és elgondolkodnia Kner Imre 1919-ben papírra vetett panaszkodásán: „Itt elveszett értékeket kell újra pótolni. Elveszett a régi műhelyek műhelykultúrája, s ez azt jelenti, hogy elveszett az a sok könyvből meg nem szereshető apró fogás, amely végeredményében minden szakma, minden mesterség legértékesebb kincsét képezi.”

KELECSÉNYI ÁKOS

Adalékok az RMNy I. kötetéhez. A Bibliotheca Dissidentium című sorozat terveiben szerepel egy Enyedi György munkásságát feldolgozó kötet is. Az unitárius püspök tevékenységére irányuló kutatások közben néhány olyan adatra is akadtam, amelyek érintik az RMNy első kötetét.

RMNy 720. Az RMNy 720 (*Enyedi, Georgius: Responsio ad Michaelis Cserényi de Balázsfalva assertiones scholasticas de sanctissima et individua Trinitate. Claudiopolo, 1593, typ. Heltai.*) alatt számon tartott